

**Goran Đurđević,
Suzana Marjanić (ur.)**

Ekofeminizam

Između ženskih i zelenih studija

Durieux, Zagreb 2020.

U nastojanju da prikažem zbornik *Ekofeminizam. Između ženskih i zelenih studija* više u formi komentara, negoli klasičnog prikaza, osvrnut ću se na neke od točaka susreta ekofeminizma i kulturne antropologije.

Najpreciznijom definicijom ekofeminizma s kojom sam se susrela u ovom zborniku, urednika Gorana Đurđevića i Suzane Marjanić, čini mi se definicija iz teksta Sandre Iršević, u kojoj se ekofeminizam određuje kao kritika dominacije nad Drugim, neovisno o tome je li taj Drugi rodni, rasni, etnički, klasni ili biološki Drugi. U antropologiji, promišljanje dominacije nad Drugim počinje s Cliffordom Geertzom koji je 1980-ih godina u antropologiji uveo autorefleksivnost. Autorefleksivnost nas navodi na propitivanje pozicije istraživača u odnosu na istraživani objekt te na propitivanje povijesnog i političkog konteksta, odnosno konteksta moći i dominacije, unutar kojega, kao znanstvenici, stvaramo suštave značenja i određena tumačenja iz kojih proizlazi diferencijacija *ja/drugi*. I ekofeminizam, kao pokret protiv dominacije, i kulturna antropologija, pod utjecajem autorefleksivnosti i poststrukturalizma, u svom svom pristupu tumačenju svijeta decentralizirali čovjeka, odnosno usprotivili se antropocentričnom instrumentalizmu koji je omogućio otvaranje društvenih i humanističkih istraživanja onome što je oduvijek bilo ovdje, ali se je dugo zanemarivalo – naše ne-ljudske sužitelje ove planete i svijet koji je više-od-ljudskog.

No pravo je pitanje koliko danas akademska zajednica zaista propituje pojam dominacije i osvještava dominaciju nad Drugim u svojoj svakodnevnici? O društvu u cjelini da i ne govorimo. Dominacija je intrinzična egzistenciji zapadnjačkoga čovjeka, a da on toga često uopće nije svjestan. Napominjem to zato što se još uvijek zbiva da oni koji govore o temama koje se može svrstati pod ekofeminizam imaju osjećaj da govore s margine. Ne samo s margine znanosti nego i s margine racionalnosti. Baviti se prirodom na način koji ne pretpostavlja eksploataciju prirode za čovjekovu korist ili očuvanje okoliša radi opstanka čovjeka i poboljšanja kvalitete njegova života znači biti izvan znanosti, djelovati iz ideologije, dakle, biti iracionalan. Zbog toga, ponekad je društvenim pokretima i aktivistima teško steći znanstveni legitimitet. Zapad-

njačka ih racionalnost često diskreditira zbog pretjerane emotivne involviranosti koja je po principu zapadnjačkih binarizama u opreci sa znanstvenom objektivnošću i racionalnošću.

Upravo te binarizme (muško/žensko, racionalno/emotivno, priroda/kultura, bijelo kao superiorno *versus* ostali kao inferiorni itd.) i ekofeminizam i kulturna antropologija detektiraju kao odgovorne za različite tipove dominacije te kao prepreke na putu prema potpunijem i preciznijem definiranju i rješavanju izazova s kojima se susrećemo u vrijeme eksploatacije do granice uništenja svega organskog na Planeti na kojoj živimo. Racionalnost, eksploatacija i kapitalistički sustav razvijani su zajedno u određenom povijesnom trenutku, a doveli su do onoga što danas najčešće nazivamo *antropocenom* kao erom najvećeg negativnog učinka čovjeka na Planetu koju nastanjuje, dok neki teoretičari, poput Donne Haraway, govore o *plantažocenu* kao razdoblju u kojem je plantažni uzgoj uništio biološku raznolikost i doveo do izumiranja brojnih životinjskih i biljnih vrsta diljem svijeta. Sustavi znanja i mišljenja kojima je oblikovana dominantna zapadnjačka znanost stoga su pred velikim izazovom u ovom trenutku. Parafrazirajući Thomasa Vernona Reeda, urednici Goran Đurđević i Suzana Marjanić u »Predgovoru«
ovom ekofeminističkom zborniku ističu kako su društveni pokreti jedan od najdinamičnijih elemenata u razvoju društva i upravo oni stvaraju nove akademske niše. Ženski, etnički, animalistički studiji nastali su iz društvenih pokreta. Na svakom je ponaosob da odabere hoće li ostati u svom zatvorenom svijetu racionalnosti, hoće li ući u dijalog s pokretima poput ekofeminističkog u cilju rješavanja sve učestalijih društvenih/ekoloških/ekonomskih kriza ili tražiti neki treći način za njihovo rješenje.

Akademska zajednica, tako i kulturna antropologija, zapravo već velikim dijelom diše u skladu s ekofeminističkim idejama. Ili su one zapravo integralni dio suvremenih kulturno-antropoloških rasprava. Afektivni obrat koji se događa u posljednjih 20–30 godina potaknuo je novu perspektivu u društvenim i humanističkim znanostima koja, jednako kao i ekofeminizam, s reproduciranja hijerarhijskih struktura prelazi na proučavanje horizontalnih odnosa, odnosa isprepletenosti, međuuvjetovanosti i međuovisnosti organskog i materijalnog svijeta koji nas okružuje. Félix Guattari i Gilles Deleuze svoja promišljanja svrstavaju tako u *ekozofiju* kao filozofiju složenog odnosa kulturnih i prirodnih sustava, ekološke harmonije i ravnoteže te promišljanja svog života i svih stvari u njihovoj heterogenoj isprepletenosti i mimo binarizama i dualizama kojima je prožeta zapadnjačka kultura. Guattari i Deleuze, iako mrski nekim

ekofeministicama, smatraju da su čovjek i ne-ljudski elementi u interakciji na istoj horizontalnoj razini, u mreži međuodnosa bez centra, onome što spomenuti teoretičari nazivaju *plato* ili *rizom*. Ta je misao utkana i u radove Anne Tsing, Briana Massumija, Tima Ingolda i brojnih drugih suvremenih mislilaca te služi za redefiniranje starih i stvaranje novih koncepata, teorijskih pitanja i istraživačkih putanja. Ekofeminizam i kulturna antropologija ujedinjuju se tako i u stvaranju novog pogleda na živa bića i predmete s kojima sunastanujemo planetu Zemlju, gdje se govori o životu kao *sym-poesisu*, gdje su čovjek i priroda u odnosu *sym-poesisa* ili su-stvaranja, kako to naziva Donna Haraway, odnosno međusobno ovisni, međusobno se nadopunjujući i ispreplićući.

Sve nam to govori da ekofeminizam ulazi u tzv. *mainstream* znanost, a kao posebnu dodatnu vrijednost i doprinos ovog zbornika vidim u tome što društvenim i humanističkim znanostima proširuje vokabular te konceptualna i teorijska uporišta za konstruktivno bavljenje gorućim problemima današnjice.

Sanja Đurin

Ivan Macut

Hrvatska filozofija od sloma Nezavisne Države Hrvatske 1945. do raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine

**Franjevačka provincija
Presvetog Otkupitelja –
Služba Božja, Split 2020.**

Marljivi istraživač novije hrvatske filozofije fra Ivan Macut, inače docent Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu (te doktor filozofije), objavio je na 877 stranica monografiju o filozofiji u Hrvatskoj od 1945. do 1991. Po svemu sudeći, to je u kvantitativnom pogledu najveća knjiga svih vremena objavljena u Hrvatskoj, barem što se filozofijske struke tiče. Knjiga se sastoji od 17 osnovnih poglavlja. Nakon predgovora i uvodnih

metodoloških napomena, slijede poglavlja: 1. »Kratki pregled političke i kulturne situacije na području Hrvatske od 1945. do 1991. godine«; 2. »Počeci i razvoj filozofije u komunističkoj Jugoslaviji od 1945. do 1963. godine«; 3. »Institucije, društva, filozofske škole i časopisi«; 4. »Zagrebačka škola Praksis filozofije«; 5. »Kritika dogmatskog marksizma«; 6. »Filozofi pod pretežitim utjecajem fenomenologije i egzistencijalističke filozofije«; 7. »Politička filozofija«; 8. »Istraživanje hrvatske filozofske baštine«; 9. »Analitička filozofija«; 10. »Orientalna filozofija«; 11. »Estetika«; 12. »Filozofija prava«; 13. »Filozofija odgoja«; 14. »Humanizam Ivana Supeka«; 15. »Filozofske metamorfoze Marijana Cipre«; 16. »Autentično filozofiranje Branka Despota«; 17. »Filozofija kršćanskog nadahnuća«, te »Zaključak«, kazalo imena i odabrana bibliografija.

Sustavno je obrađeno ukupno 65 filozofa/filozofijskih pisaca koji su djelovali u razdoblju od 1945. do 1991. godine (svojedobno je Danko Grlić uveo kriterij prema kojemu samo mrtvi mogu steći status filozofa, dok su svi živući autori – filozofski pisci), od najstarijih Bože Milanovića, Pavla Vuk-Pavlovića i Krsta Kržanića do najmlađih Srečka Kovača, Borislava Mikulića i Pave Barišića. Kritički se može zapaziti da nedostaju neki autori koji su na temelju uspostavljenih kriterija tu mogli biti uvršteni (Željko Marković, Boris Kalin, Srđan Lelas, Ivan Prpić, Branka Brujić, Nikola Skledar, Goran Gretić, Ante Čović, Željko Pavić, Anto Knežević i možda još ponetko). U knjizi se uopće ne spominje Niko Berus, koji je u razdoblju dominacije dogmatskog marksizma zastupao poziciju ortodoksnog marksizma, ali sa zanimljivim (i dosad posve nezapaženim pa stoga i neistraženim) odmacima od marksističko-lenjinističkog dogmatizma. On je tako doveo u pitanje dogmu o odnosu »baze i nadgradnje«, uvevši u raspravu razlikovanje geneze od funkcije. No, Berusa nisu zapazili ni prijašnji istraživači tog razdoblja koje je autor konzultirao i koje citira.

Autor je posve u pravu kada primjećuje da su se »istaknuti hrvatski filozofi« bez većih poteškoća mogli »raspodijeliti i na drugačiji način te biti svrstani u više skupina« (str. 23). Nije, međutim, u pravu kada tvrdi da su svi filozofi osim onih kršćanskog nadahnuća (koje su činili katolički svećenici i intelektualci) u većoj ili manjoj mjeri bili pod utjecajem Karla Marxa i njegove filozofije. Takva ocjena nedvojbeno vrijedi u pogledu autora koji su obrađeni u 4. i 5. poglavlju, djelomično i za one koji su obrađeni u 7., 8., 12. i 13. poglavlju, pa možda i za neke druge, ali tvrdnja da je bilo tko od prikazanih i vrednovanih istraživača baštine – s posve nominalnom i